

Радоња ВЕШОВИЋ

СЈЕЋАЊЕ НА МИРКА

Моје сјећање на Мирка везано је за два познанства: за књижевно, прије Другог свјетског рата, кад сам као берански гимназијалац прочитао и запамтио његову познату пјесму *Тужба Василију Острошком*, и за лично, после рата, кад сам из Београда био премјештен на Цетиње. Везано је и за развој прилика у послјератној црногорској литератури, за прерастање Подружнице Савеза књижевника Југославије у једно од пуноправних републичких удружења.

У разговору у црногорском Централном комитету били су нешто незадовољни с Мирком, који је био уредник *Стварања*. Пошто ме у Црну Гору довео мој покушај да се ослободим новинарства, „посног”, агенцијског, у Танјугу, понудили су ми Мирково мјесто. Због поштовања још од прије рата према њему, рекао сам да ми је nelaгодно да то прихватим. Мирка сам запамтио као припадника нове, предратне, такозване – социјалне, у ствари, револуционарне југословенске књижевности и умјетности, чије се име јављало у сазвјежђима познатих и омиљених имена: с Ђиласом, Зоговићем, Лалићем, Костићем, Ђоновићем, Крлежом, Цесарићем; уз то борац од 1941. године, вјеровао сам да има много више уредничког искуства од мене. Мирко је од неког сазнао за то моје одбијање и тиме сам, поред осталог, тумачио његово повјерење које је у свим приликама и неприликама показао према мени.

Сјећам се његове потиштености тога јутра кад ме је посјетио у позоришту. Жалио ми се на Риста Тошовића, генералног секретара Савеза књижевника Југославије. Кад сам чуо разлоге неспоразума, одмах сам му рекао да је у питању ситница и да му Ристо ту не може ништа. Не знам чиме сам га ту наљутио, да ме назове телетом, зато што „не видим шта је у стању злоба иза леђа да ти подметне”. Ђипио је из фотеље и наредио ми да га слиједим. У Даниловом двору, на спрату, гдје је имао своју канцеларију, из стола је извукао зелени коверат њему адресиран – писмо књи-

жевника Зденка Штамбука, тада замјеника директора Танјуга, и бившег нашег дипломатског представника у Чехословачкој. У том писму Штамбук је вршио исправку у вези са разговором у Сарајеву, у ком је Мирка обавијестио да смо Радуле Васовић, слободни репортер у Танјугу, и ја, прешли у Црну Гору с намјером да се приближимо албанској граници и Енверу Хоџи. Штамбук је у том писму из те сумње искључио мене, али је Радула задржао под сумњом. Захвалан Мирку за ово откриће, а киван на Штамбука, пожурio сам у ЦК да, колико сам умio, скинем сумњу са Радула, који је већ био познато перо црногорског новинарства.

Такво повјерење између нас сачувало се све до нашег посљедњег виђења на психијатријском одјељењу болнице „Драгиша Мишовић” на Дедињу, свега неколико дана пред његов трагични крај. Чим сам чуо да се тамо обрео, одмах сам претпоставио шта га је могло, те бурне 1968. године, довести психијатрима. Затекао сам бројну посјету, већином жене у црнини, и то са двије супротне стране – из Ловћенца у Војводини и из Папрати код Никшића. Чинило ми се да их је Миркова патња окупила, као што оркан облаке око свога „ока” окупља.

Код нас стање наелектрисано до варничења: студентске демонстрације против „црвених кнежева”, Дупчекову Чехословачку десантима с неба и са земље снаге Варшавског уговора покушавају да спасу од „нових ослободилаца”. Мирко је ћутао, сав потонуо у себе. На разанку ми је рекао да не може више ово да гледа. Иза тог „не може више”, чуо сам његовог „Злослута!” Разлозима којима сам себе одржавао при разуму, покушао сам да га убиједим да овај оркан, продирући споља, искушава нашу чврстину, као 1941. године, и да му се имамо чиме надгорњати и данас као и онда.

Није прошло ни три дана од тог нашега виђења, а у Удружење књижевника Србије (био сам његов секретар) стиже трагична вијест о Мирку, његов „Злослут” био је јачи. Брига и нервоза око преноса његових посмртних остатака у Црну Гору ту нијесу оставили времена ни за шта друго осим како за то наћи кола. Сјетио сам се црногорских руководиоца и стао да окрећем телефоне. Сви су исказали и жалост и спремност да помогну, а најдиректније Темпо. На испраћају испред капије Новог гробља појавише се права погребна кола. Кад сам видио да ће да путује сам, није ми то било ни право ни замисливо. Сјео сам поред шофера и с њим наставио пут низ Шумадију.

Била је то ноћ нашега посљедњег разговора. Готово двије деценије Мирко ми је био ближи од икаквог крвног сродства. Разговор је трајао до сванућа, које нас сретe више Морачке долине. Какав му је ту дочек спремила наша природа, какву пјесму натприродне љепоте! Изнад долине се простро, ниско при земљи, вео прозирне свиласто плавичасте измагли-

це; кроз њу су се пробали и надвисили је дрвореди стаситих јабланова. Тај лебдећи вео био је слика дубоког сна – ваздуха, шума, села, манастира, цијелог пејзажа у јутарњој тишини. Био је то почасни шпалир којим нас је провела цеста ка Титограду. И данас видим тај дочек.

На том путу су се те наше заједничке послеријатне цетињске године саме ређале и допричавале.

За Мирка (зар само за њега?) крај рата није био почетак мира. Мир је тек требало градити и изградити. У томе смо били изнебуха ометени да то данас мало ко и памти. Ја дуго нијесам знао да је Мирковога брата Блажа, првоборца, као што је био и Мирко, „наша” 1948. згромила голооточком робијом, а тиме ставила под сумњу и његову породицу, и сву ближњику. Не знајући то, често ми се чинило да је Мирко просто „магнет за несрећу”.

Те вечери цетињским „корзом” пронесе се вијест да је Мирко у Котору читао пјесму у којој је клицао Стаљину. Срећом та је новост брзо умукла. Показа се да је Мирко читао пјесму са омладинске пруге Шамац – Сарајево, око које су по брдима увече, камењем мозаички исписане, прије 1948., свијетљеле паролe: „Живио Тито и Живио Стаљин”. И иначе, „рекла-казала” било је тад дио „цетињске” културне климе. Душана Костића је то поколебало у одлуци да се пресели у Црну Гору. Призор руководилачке набуситости у разговору с једном од наших писаца, дефинитивно га је присилио да прекине разговоре о томе.

Сјећам се дочека једне Нове године у цетињском Клубу културних радника на који је црногорско руководство било позвало и неколико књижевника. За столом је био цијели руководећи „иконостас”: „Блажо, Мирко до Блажа, Андро Мугоша, до њега Чајо Шћепановић и тако редом. Одједном Мирко, визави мене, у повјерењу каже Блажу: „Друже Блажо, ови око тебе сви те лажу; једно у очи, а друго – иза леђа!” Блажо види да то није могло да промаши слух оних најближих, и да ублажи „ствар”, чуди се и вели: „Па то су Мирко, све моји најбољи, провјерени, најприснији другови и сарадници, како у њихову искреност сумњаш?” И тај дио разговора је брзо потонуо у пријатном жамору, у куцању чашама. Али ја не могах а да се не сјетим свог првог разговора у ЦК-у и да га не повежем с неким главарским „тврдоћама” према Мирку.

Та „начуљеност одозго” огласила се и поводом појаве Мирковог „Тифрана”. Мирко је у тој пјесми пожелио „да се низ његове стрмоглаве литице обнезнани” и да тако, „излијечи сва изгарања и сумње неизрекле”. За идејно тумачење те пјесме јавио се чак Никола Ковачевић, један од зачетника Комунистичке партије Црне Горе, дипломатски представник Интернационале у Кини и у Америци. У овом напису осумњичио је Мирка да је у „Тифрану” исказао жељу да и мртав „емигрира”. Учинио је то за-

чуђујуће поједностављеном „логиком”. Ево како: пошто се Лим улива у Дрину, а Дрина у Саву, а Сава у Дунав, а Дунав у Црно море... И ето ти необоривог доказа Мирковог „заstraњивања”.

Црногорско руководство, иако је и само било стално под будним оком својих првака савезног значаја, своју оданост њима и Брозу (оличеном у Јоксимовићу) исказивало је смјерним подаништвом и „будношћу” према писцима, особито, према Мирку. Због тога се, углавном, и преселио у Београд.

Наш разговор те ноћи у погребној лимузини прелистао је неколико наших цетињских година заједничког живота који није био лишен ни свијетлих тренутака. Када ме је несаница близу Титограда ошамутила, не сјећам се ко ме је смијенио поред возача, ни ко ме испод руке поведе у стан Милана Гилића да се испавам за сјутрашњи испраћај Мирка на богетињском гробљу, гдје је опроштајни говор одржао Јанко Ђоновић.

Ово моје сјећање подразумијева и макар неколико ријечи о мом односу према Мирковој поезији.

Иако готово сва настала из унамуновски трагичног осјећања живота, иако сва елементарна, онтолошка видовитост очаја, Миркова поезија ми је била и остала блиска и разумљива. Разумљива, због дволичности која је око нас све више узимала маха и све истинско и истински револуционарно лишавала ослонаца и динамике. Сјенка Мирковог „Злослута” одавно се била надвила и над Југославијом и над човјечанством као да и њега „носе и гоне” Миркове „бесмисли живота”. Али већ ка новом, много тежем, хамлетовском избору. Његов „Злослут” данас је стекао сасвим друго значење. Данас је то продоран позив у битке за живот, за одбрану живог живота, крик бачен у вријеме. За ново освајање себе и времена и свијета из канџи апсурда антиживота.

Његово дизање руке на себе, стекло је касније још трагичнију „допуњу” која, поред све своје тежине, не би требало да остане непозната.

Неки човјек, због саобраћајне несреће, доспио је истога дана у собу за посебну његу, до Миркове. Пред књижевником Младеном Ољачом, он је испричао, да се сву ту ноћ из те собе чуло јечање, јауци од болова и дозивање у помоћ дежурне сестре или љекара. Пошто му се нико није одазвао, то дозивање је утихнуло тек у свитање.

Кад сам то испричао Радовану Зоговићу, није би изненађен. Однекуд је знао за ту Миркову другу смрт и за овакав „одзив” дежурне службе. Знао је чак и ко је био дежурни љекар те ноћи. Била је то супруга писца, познатог по свега једној књизи, књизи о Брозу, који је од њених честих издања живио тако да није осјетио потребу да се поново маши пера.

Значи, Мирко је двапут умро: једанпут од своје опште невоље, други пут од љекарске „небриге”.

Radonja VEŠOVIĆ

A REMINISCENCE OF MIRKO

Summary

In his text Radonja Vešović stresses his friendly and poetic closeness to Banjević, revealing many distresses from the poet's life, which was a kind of a constant drama. There has been a continuous misunderstanding between the poet and people from the authorities, and in this aspect there has also been a number of unjustified imputations. That had reflected on his truly humane nature. Vešović points at Banjević's great merits in pre-war, war and post-war life, when he was not sparing his spirit and strength for the wellbeing of the society, which has not returned appropriately, what influenced thinning of poet's nerves, indicative of the tragic end. He felt like a persecuted person, most frequently on the edge of his peace and existence. Vešović talks in the text about his travel with deceased Mirko from Belgrade to Podgorica, experienced as paying a respect to his friend.

